

האקדמיה ללשון העברית
אוסף ציפורה ואהרן בר־אדון
לתולדות תחיית הלשון העברית בדיבור־פה

ריאיון עם גברת דולה בן־יהודה
מראיין: פרופ' אהרן בר־אדון

סימול: 2-3-400

- 1 א' בר־אדון : ממני, ממני רכשת, את ה־ היגוי ה־ גרוני שלך?
- 2 ד' בן־יהודה : כולנו דיברנו בהיגוי גרוני, מפני ש־ אבא לא הרשה, לשום משרתת בזמן הזה,
- 3 בזמן ההוא היו משרתים, לשום משרתת או [מדגישה את המילה] משרתת, לעבוד
- 4 אצלנו בבית, אלא רק לְעֶרְבִייה, ואז היו תמיד משרתות עֶרְבִיות, הרבה מהן, או
- 5 לְסַפְרֵייה. לשום משרתת אשכנזית, שדיברה עברית, אשכנזית, או, איזה
- 6 משרתת אחר שהוא, לא יכול להיות בדלת אמות >בביתנו<.
- 7 א' בר־אדון : =הא־, האם את זוכרת את אה, היגוי של אבא? האם היגוי היה,
- 8 ד' בן־יהודה : =כן. היגוי, עד כִּמָּה שאני זוכרת היה דִּי טבעי, עם עִי וחִי. עד כמה שאני זוכרת.
- 9 כי נדמה לי, אני משערת, שלולא היה טבעי, היינו מרגישים בזאת. היינו
- 10 מ־>בח< יננים את זאת בתור ילדים, שהוא מדבר אחרת ממנו. אני לא הרגשתי.
- 11 אימי כן.
- 12 א' בר־אדון : היא לא הגתה את הגרוניות?
- 13 ד' בן־יהודה : =היא לא, היא לא דיברה קְבִיטוּיִים, בהיגוי הזה בדיוק. היא ניסתה במשך
- 14 הזמן, אבל לדוגמה, כמו שפה אומרים עכשיו, היא לא קראה לי דוֹלָה, כי אם
- 15 דוֹלָה, כפי שהיִי הייתה רגילה ברוסִיָּה.
- 16 א' בר־אדון : חִי, ועִי.
- 17 ד' בן־יהודה : חִי ועִי, היא, מהר למדה זאת, אין מה לומר. היא כן דיברה, אבל לא כמונו, לא
- 18 כמונו הילדים. אבל לא היה, הרגש, שהיא מדברת בשפה, בעברית, נאמר בחִי
- 19 [לא גרונית] כמו שפה היום [מטעימה את המילה] אפִּילוֹ מדברים. 'חבלי'. 'חבלי
- 20 [החייִת בשתיהן לא גרונית] לא היה דבר כזה אצלנו. היה חבל [גרונית]. אבל
- 21 אולי לא היה כל כך חבל [גרונית] כמו חבל [לא גרונית]. לא חבל [לא גרונית],
- 22 ולא חבל. [גרונית] אבל חבל [גרונית] רכה. מדגישה את ההבדל בין המבטאים].
- 23 זה היה. כן. אבל אף פעם לא הרגשתי אצלה, אה, היגוי, יהודי אשכנזי, וודאי
- 24 לא אצל אבא.
- 25 א' בר־אדון : =ר־ והאם אה, אבא היה באמת אומר חבל ר־ על? [חִי ועִי גרוניות]
- 26 ד' בן־יהודה : =כך נדמה לי.
- 27 א' בר־אדון : =ממש עִי, וחִי?
- 28 ד' בן־יהודה : =כן. אבל לא כמו ספרדי.
- 29 א' בר־אדון : לא כמו ספרדי.

- 30 ד' בן־יהודה : לא כמו ספרדי. אני גם כן לא מדברת כמו ספרדי. זה פחות, בולט נדמה לי.
- 31 נדמה לי. אני מדברת בע' וחי' כן? אבל זה פחות בולט. אם אתה פונה אל ספרדי,
- 32 זה בכל זאת אחרת. אם אתה פונה אל תימני, זה עוד יותר [מדגישה את שתי
- 33 המילים] בולט.
- 34 א' בראדון : =אגב, אני שמעתי את אה, היגויה של לאה בן אביי.
- 35 ד' בן־יהודה : =כן.
- 36 א' בראדון : =אבל לא שמעתי את היגויו, של אה, איתמר.
- 37 ד' בן־יהודה : או! זה היה נפלא. זה היה יוצא מן הכלל. ההיגוי של איתמר בן אביי, [מצטרדת]
- 38 סליחה. היה בעצם, אוכל לומר כמוני, אלא שהוא היה משורר, היה סופר, היה
- 39 עיתונאי. אז אני אינני יכולה להשתוות אליו. אבל ההיגוי, הוא, פחות או יותר,
- 40 מקסי, אתה לא חושב זה, שבן ציון [נשמע: ציון] ואני דיברנו בערך, באותו
- 41 היגוי?
- 42 מ' ויטמן : =אני מניח, אני [לא נשמע]
- 43 ד' בן־יהודה : =כלומר, אתה הרגשת הבדל בהיגוי בין בן ציון ובניני?
- 44 מ' ויטמן : נדמה לי שלא.
- 45 ד' בן־יהודה : נדמה לי שלא.
- 46 מ' ויטמן : =נדמה לי שלא, אבל אני באמת לא...
- 47 ד' בן־יהודה : =אה, זה מה שאני אומרת, זה קשה לומר, כי הוא היה משורר, וסופר, ועיתונאי,
- 48 ולכן <לא>, יכול להיות שהוא...
- 49 א' בראדון : =עכשיו, את, את יודעת, ילדים, ילדים קטנים, מ' חדשים מילים, מ' כוח ה'
- 50 ההיקש, האנלוגיה.
- 51 ד' בן־יהודה : =כן, כן, כן.
- 52 א' בראדון : =הם יוצרים כל מיני מילים, לפעמים יצירות מעניינות ב' יותר. אה,
- 53 ד' בן־יהודה : =אינני זוכרת יצירות שלנו. אינני זוכרת.
- 54 א' בראדון : =אב' אבא לא, הזכיר את זה, שילד פלוני שלו אמר [לא נשמע]?
- 55 ד' בן־יהודה : =אינני זוכרת, לא, אינני זוכרת. יכול להיות שכן, אבל כפי שאני אומרת...
- 56 א' בראדון : =כי הורים בדרך כלל מתפארים בזאת.
- 57 ד' בן־יהודה : =אתה יודע, זה כפי שאני חוזרת ואומרת בזמני, השאלה הזאת, אפילו של
- 58 ההיגוי, של ה' מילים הזרות וכל זה, מילים זרות – כן. מילים זרות זאת הייתה
- 59 שאלה, כי אסור היה לנו להשתמש, אסור – לא הכו אותנו מפני זה או מה, אבל
- 60 השתמשנו במילים העבריות. ולא במילים זרות. למשל, יותר מאוחר, לא אמרנו [00: 05]
- 61 אוטו, כי אם אמרנו מכונית. לא אמרנו אה, אוטובוס, כי אם ציבורית, ודברים
- 62 כאלה. אתה מבין? לא אמרנו מובן גימנסיה, אלא מדרשה. לא אמרנו א'
- 63 אוניברסיטה, אלא מכללה. אבל כל זה כבר היה טבעי אצלנו בבית. היה טבעי.
- 64 אה, את יודעת לאבא, היו, מאבקים, קשים מאוד, עם אה, למעשה, חוגים, גם
- 65 מימין וגם משמאל, נדמה לי גם מלפנים וגם מאחור; אה, האם זכור לך משהו
- 66 על? חסיו עם ה' דתיים? עם החוגים של ה' אדוקים הקיצוניים? או...

- 67 ד' בן־יהודה : = לא בדיוק. אני [לא ברור ולא נשמע היטב].
- 68 א' בר־אדון : = האם זכור לך, אם הוא דיבר, על ה' דברים האלה?
- 69 ד' בן־יהודה : הוא לא דיבר איתנו. אבא לא, אבא לא התווכח איתנו, לא דן איתנו, אנחנו
- 70 היינו ילדים!
- 71 א' בר־אדון : והוא לא, לא ישב לספר לכם, על אה,
- 72 ד' בן־יהודה : = לא, הוא לא סיפר לנו, הוא לא דיבר איתנו. אימי, סיפרה, דיברה; אבא לא
- 73 דיבר איתנו, לא היה לו זמן, לדבר איתנו.
- 74 א' בר־אדון : = היה עסוק?
- 75 ד' בן־יהודה : = היה מדבר, יכול להיות, אני קיבלתי... אני קראתי לפני זמן קצר מכתב אל
- 76 אימי, שהוא כותב, הוא כתב מקושטא אל אימי שנשארה פה בירושלים, על
- 77 המכתב הנחמד שכתבה דולה. [ב"א צוחק] זה מה שאני זוכרת, שהוא היה
- 78 מרוצה [במ"ס נשמע שווא נח] מאוד בי; במכתב הזה בעברית. אבל איתנו, הוא
- 79 לא, אינני זוכרת. אינני זוכרת. ממש אינני זוכרת, היה הכול טבעי שהוא, אם
- 80 היה נחוץ <לְדַבֵּר>: "תביאי לי זאת, תביאי לי זאת", אה, "לכי ל>ענ< ות", או
- 81 משׁוֹ. אבל זה לא הייתה, זאת לא הייתה בעיה, לא הייתה בעיה. כך שאינני
- 82 זוכרת. אני זוכרת רק, על הסיפור הידוע [העי"ן הגרונית מודגשת מאוד] לך, אני
- 83 משערת גם כן, זה כשאישה ממאה שְׁעָרִים עברה בְּרוּחַ הַחַיִּים החבשים לבית
- 84 החולים הדֶסָה, בכדי ללדת, אבל ילדה ברחוב תחת הגִזְרָה, כפי שאמרנו אנחנו,
- 85 או נאמר הגזוזטרה, [ב"א : = המרפסת, כן?] כפי שאומרים היום, ברחוב, ילדה,
- 86 תחת הגזרה, ואבא עבד בְּחֶדֶר העבודה שלו, כן? בְּחֶדֶר עבודתו, שמע צְעָקוֹת
- 87 ויצא לראות מה זה, ולא ראה אישה יולדת, אלא שמע, אה, "מאמליה, מאמליה,
- 88 מאמליה" [מאמע=אימא] וכל הצעקות האלה בידיש, כאשר יל, היו לה כאבים
- 89 וילדה, ואז אבא צעק מלמעלה [אין דגש במ"ס]: "עברית". זה הכול. הוא לא
- 90 ראה שום דבר. הוא בפירוש לא ראה, הוא לא היה מעוניין לראות. הוא היה
- 91 מעוניין שהיא צעקה בידיש. והוא צעק אליה חזרה: "עברית". זה הכול, זה אני
- 92 זוכרת.
- 93 א' בר־אדון : מה... מה זכור לך, או מה ידוע לך, בדבר היחסים בינו לבין, אנשי אה, דורו,
- 94 של העלייה ה' ראשונה, אֲחָרֵי זֶה נשאל על העלייה השנייה.
- 95 ד' בן־יהודה : כן, אלף שמונה מאות שמונים ושתיים.
- 96 א' בר־אדון : כן.
- 97 ד' בן־יהודה : =הביל"ויים.
- 98 א' בר־אדון : =הביל"ויים.
- 99 ד' בן־יהודה : =או, הוא קיבל אותם, באהבה גדולה, הלוא כולם באו אליו. אפילו את הפסח
- 100 עשו אצלו. הפסח הראשון. כולם באו ישר אליו, וְאַחֲדִים מהם גרו בְּבֵית, וְ מוֹבֵן
- 101 שאכלו, אינני יודעת מאין, לא היה הרבה, אבל אכלו אצלנו, וְ טוֹב, אני עוד
- 102 פעם, אני צריכה לְחַזֵּר. אה, בְּזַמְנֵי זֶה כבר היה הכול יותר טבעי, אבל, מוֹבֵן
- 103 שבזמנם של הילדים, הראשונים, ואפילו מצד אימי, אני, יש לנו זיכרונות, ש-

באו הביתה, וקיבלו אותם באהבה, בכבוד, ואימי, זה אני זוכרת כבר, בָּ שִׁיחָה	104
איתה, שהיא לא, שהיא הייתה מוכנה לעזור, לְכָל הַ בִּילִיּוּיִים, למצוא עבודה,	[00: 10] 105
ולמצוא דרך לִי הסתגל לחיים, כן? אבל רק בתנאי שידברו עברית. [שקט כמה	106
שניות] מה השעה?	107
א' בראדון: <אני חושב> שבערך, שש ו־ עשרה.	108
ד' בן־יהודה: סליחה, אני לא רוצה להפריע, אולי תפסיק את זה, כדי שאוכל, לשאול את בעלי	109
בנוגע לִי, הוא צריך ללכת, אינני יודעת אם יש לי זמן. <רק סליחה>.	110
[המשך ההקלטה]	111
ד' בן־יהודה: טוב, תראה אני חושבת שאנחנו, צריכים פחות או יותר להפסיק, מפני שיש לי	112
מעט עבודה איתנו לפני שהוא הולך [לא נשמע] עצמו, אבל אני אשמח לראותך	113
[רייש לא גרונית] פעם אחרת, [רייש לא גרונית] אם יש לך, עוד הרבה שאלות,	114
אבל בעצם, אני חושבת,	115
א' בראדון: =לא, יש לי רק עוד כמה שאלות ואנחנו יכולים <עוד מעט> לסיים.	116
ד' בן־יהודה: =כן, כן.	117
א' בראדון: אה, שאלתי על, מצד אחד על היחסים עם העלייה הראשונה. מה בדבר העלייה	118
השנייה? היחסים היו מתוחים מאוד עם אנשי העלייה השנייה, כפי שאנחנו	119
קוראים בָּ, בָּ,	120
ד' בן־יהודה: =כן, מפני שהוא דרש ו־, שידברו עברית, כל, כל אלה שבאו מרוסיה, הם דיברו	121
כולם רוסית, ברחוב <מובן מאליו>, ברחובות, כן? בדרכים, בבית. והוא דרש	122
מכולם לדבר עברית ו־ לא נתן להם מנוחה; [המ"ם בשווא נח] הוא שמע מישאו	123
מדבר עברית, אה, שפה זרה ברחוב, כאשר הוא הלך – הוא אמר להם "דברו	124
עברית". אני שמעתי גם כן מתוך סיפור של אחד שסיפר לי לפני, חודשים אחדים	125
[לא נשמע. רעש כיסאות נגררים ברקע] פגשתי אותו, שהוא היה – אבל זה לא	126
הסיפור שלי – שהוא היה תמיד מזוין, בַּפְּתָקִים בכיסו, "יהודי דבר עברית" או	127
סתם "דבר עברית" או "דבר עברית והבְּרָאָתָּ", כל האַמְרוֹת שלו, וְפִשְׁהִיהָ עוֹבֵר	128
ברחוב ושומע אדם מדבר שפה זרה, היה ניגש ומכניס לו זה בָּ,	129
א' בראדון: =אבא, אבא היה עושה.	130
ד' בן־יהודה: =כן, אבא היה מכניס לו זה, בכיס מכניסו, כן.	131
א' בראדון: =אבל, אה, העניין איננו כל כך אה, פשוט כפי שאני מבין, למשל אה, בן גוריון	132
לא היה דובר אה, רוסית [לא ברור], אה,	133
ד' בן־יהודה: =כן, כולם דיברו רוסית.	134
א' בראדון: =את חושבת שבן גוריון?	135
ד' בן־יהודה: או כן, או בוודאי.	136
א' בראדון: =היה דובר אה, רוסית?	137
ד' בן־יהודה: לא, לא בזמן ה־, לא בשנים האחרונות, מובן לא.	138
א' בראדון: לא, לא, לא, אנחנו מדברים על [לא נשמע].	139
ד' בן־יהודה: =בשנים הקודמות אני בטוחה שהם דיברו כולם רוסית. אני בטוחה. אבל, לא	140

אוכל לומר בן גוריון או לא בן גוריון,	141
א' בראדון: ו' ואת חושבת שהמתח שהיה בין [לא נשמע].	142
ד' בן־יהודה: = אבל <לכל> ההשכלה, אנשי ההשכלה. הלוא המתח היה בעיקר, עם אנשי	143
ההשכלה שבאו מאירופה. זאת אומרת, ביאליק, אה, מנדלה מוכר ספרים, אבל	144
כל זה, זה מובן, כמו שאני אומרת תמיד לפניי, [היה לפני זמני] לא אוכל לספר	145
על זה ממש. אני יודעת, על זה יותר מספרים, ויותר מ־ סיפורים. אבל אינני	146
זוכרת, אני רק זוכרת שאנשים, שבאו אלינו הביתה, היו צריכים לדבר עברית.	147
כל אלה שהתנגדו, היו צריכים לדבר עברית. זה אני זוכרת.	148
א' בראדון: אם כן, אה, ל־ לדעתך, ה־ סיבה למתח בין בן יהודה לבין העלייה השנייה כעלייה	149
השנייה, זה היה רק על רקע זה שהם היו דוברי אה,	150
ד' בן־יהודה: = שפות זרות.	151
א' בראדון: = שפות זרות ו',	152
ד' בן־יהודה: = כן, ולא הסכימו לדבר עברית, בתור שפתם להבא. כן לדבר עברית, כאשר היו	153
נפגשים המורים וכל זה. אבל לא הסכימו. לא המורים! המורים – התנהגו	154
אחרת. אבל האנשים, כל העלייה, כל אלה שהגיעו הנה בתור, ב־ תפקידים	155
שונים, לא דיברו עברית.	156
א' בראדון: אולי אשאל אותך שאלה כללית. איך היית מעריכה את מפעלו, של בן יהודה,	157
ואת תרומתו, ל־ תחייה העברית? איך את היית מעריכה?	158
ד' בן־יהודה: אני נואמת הרבה מאוד; יש לי הרבה הרצאות, על הדבר הזה – גם אמש, דרך	159
אגב, הייתה לי הרצאה מעניינת מאוד, ב־שדה התעופה שבונים ב־ך רמון, [00:15]	160
האמריקנים. הזמינו אותי. תחשוב, זה היה עניין שלם, כי היה צריך, היה צריך	161
לקבל אה, אישור, מצד המשטרה וכל זה... הצבא! הצבא!	162
א' בראדון: = ונתנו לך.	163
ד' בן־יהודה: = ונתנו לי. ולא רק זה, למען, באמת, אתמול היה <ליבי>... באמת רגש יוצא מן	164
הכלל. וזה שכאשר באנו אל ה־ מחסום, כן? לפני שנתנו לנו להיכנס, לתוך השדה	165
הנרחב הגדול הזה, של, ה־ מהנדסים האלה, כשה, כשה, אחד המנ־ ה־ מהנדסים	166
הראשיים, באנו אל השער, והיה צריך להראות את, תעודת הזהות, והוא אמר	167
"זאת בת בן יהודה" – הקי' השמחה שלהם, הרגש שלהם, של ה־ שומרים, היה	168
כל כך גדול: בן יהודה. אני צריכה לומר, שאני בפירוש חושבת, [רעש	169
מהרשמקול] ש־ אבא היה, הגדול מגדולי ישראל. [כמה שניות הפסקה. ב"א	170
מחליף את סרט ההקלטה]. ושהדבר שהוא עשה, והצליל – הוא אחד מהדברים	171
ה־ ה־ גדולים ביותר שעשו, לטובת ה־ארץ, העם והעברית. וזה הכול קשור יחד.	172
כי לפי דעתי, וקשה לי לומר זאת מפני שאני בת בן יהודה, קשה לי לפעמים	173
לומר זאת, אבל לפי דעתי, בְּלי [שווא נע] בן יהודה לא היינו היום מה שאנחנו.	174
לא מדינה, לא עברית – ולא... ציונים כן, ציונים היינו. בְּאִצוֹת, בְּעוֹלָם כוּלוֹ.	175
אבל לא דוברי עברית במדינת ישראל, [מטעימה כל מילה ומילה] כפי שאנחנו	176
היום, ואינני חושבת שהיו מגיעים למדינה, בלי השפה העברית, ו־... דרך אגב,	177

אתה יודע, שבן יהודה, מכיוון שאתה שואל אותי, שאלה כזאת, וזה גם אמר	178
פרופסור [חושבת] קלאוזנר, ועוד רבים אחרים, שמתחילים עכשיו יותר ויותר	179
להבין זאת, שאבא היה לא רק מחיה השפה העברית, אלא מחיה הלאומות, לא	180
לאומיות. לאומיות זה דבר אחר. אנחנו יכולים להיות לאומי לאומיים, אבל	181
הלאומות, nationhood, לא nationality. nationhood. הוא חייה את	182
הלאומות. יחד עם השפה העברית. ובלי לאומות לא יכלה להיות מדינה. ולכן	183
זה הלך יד ביד : השפה, הארץ, הלאומות, והתוצאה : המדינה.	184
א' בר־אדון : אני, בזמן החלפת הסרט, לא קלטתי משפט חשוב מאוד שאמרת, שאבא היה	185
הג' דדול בגדולי אה, ישראל. אני רוצה שזה...	186
ד' בן־יהודה : =כן, אני בפירוש חושבת. חושבת זאת.	187
א' בר־אדון : = <את זה, כי אה, >[לא נשמע. מדברים יחד] בזמן החלפת הסרט הפסדתי את	188
המשפט הזה.	189
ד' בן־יהודה : =ב־ לפי, לפי דעתי, היה, אבא אליעזר בן יהודה, ב' תקופה הזאת, לא אוכל	190
לדבר על זה, אינני, אינני משווה לתקופות הקודמות. בתקופה הזאת – הגדול	191
בגדולי ישראל. שהחזיר, החייה והחזיר, את השפה, את הלאומות – ואת הארץ,	192
והביא את זה לידי המדי, לידי ה' תופעה של המ' מדינת, של מדינת ישראל.	193 [00: 20]
א' בר־אדון : אה, א' אני הבינתי ממך, שא' אילולי קם בן יהודה, אז [לא נשמע]	194
ד' בן־יהודה : =אינני יודעת מה היה, אבל אינני חושבת, שהיה מה שיש. נאמר כך. אינני יודעת	195
מה היה. אי אפשר לדעת, אבל דבר אחד ברור – שזאת הייתה [חושבת על המילה	196
המתאימה להשתמש בה] התגלות, בהיותו ילד, כן? תלמיד בבית הספר, ב'	197
מדרשה הרוסית, בגימנסיה הרוסית, כאשר הוא, פתאום ראה ממש, כ' כאילו	198
היה נביא, כן? הוא ראה את האור בשמיים ושמע את הקול באוזניו, זה הוא	199
מספר בעצמו, שפתאום כאילו השמיים נפתחו, והקול באוזניו, והקליט שכל מה	200
שהוא, חשב – הוא היה ניהיליסט, אבא, הוא היה ניהיליסט רוסי – שכל מה	201
שהוא חשב, ו' חלם בזמנו בתור תלמיד המדרשה הרוסית, חלף, כאילו לא היה,	202
ורק החלטה אחת – תחיית עם ישראל בארצו ולשונו.	203
א' בר־אדון : את הזכרת, שאינך זוכרת את ה' מורים מבית הספר ה' יסודי, אבל מה'	204
מהגימנסיה, מהמדר' מהמדרשה, את זוכרת.	205
ד' בן־יהודה : =כן, אני זוכרת.	206
א' בר־אדון : =את מי את זוכרת?	207
ד' בן־יהודה : אני זוכרת את, אברהם בן צבי, שהיה שמו, שאבא נתן לו השם אברהם בן צבי ;	208
אני זוכרת, את דוקטור קלינג' קלי-גו-אי שהיה, ג'ם כן רוסי, רוסי, הוא היה	209
רוסי, שהיה, מורה ל',	210
א' בר־אדון : =לכימיה?	211
ד' בן־יהודה : =לכימיה, בדיוק, לכימיה.	212
א' בר־אדון : =הוא עודנו בחיים.	213
ד' בן־יהודה : =אני זוכרת... כך שמעתי, כן. אפשר לראותו בכלל? הוא עלול, יכול לראות	214

מישהו?	215
א' בר־אדון: כן, אני שמעתי כך.	216
ד' בן־יהודה: כן? אתה יודע איך אפשר להתקשר איתו? [לא נשמע]	217
א' בר־אדון: =אה, נסי להתקשר אה, [שעון הקוקייה קורא פעם אחת] ל"יד בן צבי" או אל פרופסור מזר, שהוא גיסו, <בנימין> מזר.	218 219
ד' בן־יהודה: =מזר גיסו. אָה, זאת אני אעשה. על כל פנים, אותו אני זוכרת, אני זוכרת גברת בן צבי.	220 221
א' בר־אדון: =רחל ינאית בן צבי?	222
ד' בן־יהודה: לא, גברת בן צבי, שהייתה מורה לצרפתית, במדרשה, כן? מורה אחד להתעמלות, אינני זוכרת השם... אה, אינני זוכרת הרבה.	223 224
א' בר־אדון: שילר, את שילר את זוכרת?	225
ד' בן־יהודה: שילר כן, בתור מנהל.	226
א' בר־אדון: =אהה, כך שלא היה לך מגע ישיר איתם.	227
ד' בן־יהודה: בתור מנהל. את טור סיני אני זוכרת. בתור דוקטור טורצינר. [מטעימה את ההברה הראשונה]	228 229
א' בר־אדון: טורצינר, כן.	230
ד' בן־יהודה: שהיה מורה לתנ"ך. נדמה לי אלה הם מי שאני זוכרת.	231
א' בר־אדון: עכשיו, את בזמן מלחמת השפות, את השתתפת אה, באופן פעיל?	232
ד' בן־יהודה: =לא, לא.	233
א' בר־אדון: לא רצת עם הילדים?	234
ד' בן־יהודה: אינני חושבת. לא. אינני חושבת.	235
א' בר־אדון: מ' מישהו מבני המשפחה השתתף אה, באופן אה, פעיל?	236
ד' בן־יהודה: =בָּרְחוּבוֹת?	237
א' בר־אדון: =ברחוּבוֹת	238
ד' בן־יהודה: אינני זוכרת. באמת אינני יכולה לומר,	239
א' בר־אדון: =קשה, אני יודע.	240
ד' בן־יהודה: כי לו אמרתי, הייתי סתם...	241
א' בר־אדון: =לא, לא, אני מעריך, מעריך מאוד מאוד את אה, זהירותך.	242
ד' בן־יהודה: בְּדִיוֹק. אינני זוכרת בדיוק, יכול להיות, אני זוכרת שהיינו ברחובות ושהלכנו ברחוב הנביאים, וראינו את כל התלמידים, יכול להיות שהיינו ביניהם, ששרפו את הספרים הגרמניים.	243 244 245
א' בר־אדון: כן? זה את זוכרת?	246
ד' בן־יהודה: =כן, זה אני זוכרת. אני ראיתי זאת. על יד הקונסוליה הגרמנית. אבל אינני זוכרת אם הייתי ביניהם או לא.	247 248
א' בר־אדון: אהה, ספרי לי, אם כן, באו ה' ילדים?	249
ד' בן־יהודה: הילדים, הלכו, בָּהֶפְגָּנָה, על יד, ליד הקונסוליה הגרמנית, ושרפו את הספרים; השליכו הספרים ארצה ושרפו. זה אני זוכרת. אבל, אינני זוכרת, אם היינו	250 251

ביניהם או לא, <אינני> [לא נשמע].	252
א' בר־אדון: = זה היה מאורע גדול, לא?	253
ד' בן־יהודה: = כן, גדול מאוד, כן.	254
א' בר־אדון: = כל העיר הייתה כמרקחה, אפשר לומר?	255
ד' בן־יהודה: = כן, ממש, ממש. כן, כן, זה אני זוכרת. אני גם זוכרת, [רי"ש לא גרונית]	256
שלא יכולנו יותר להתראות, עם ילדי ה־ בית ה־ יתומות של עז־ה.	257
[00: 25]	258
א' בר־אדון: = כן? מדוע?	259
ד' בן־יהודה: מפני שזה היה תחת "עז־ה", ו־ אבא דרש.	260
א' בר־אדון: = ואבא אסר עליכם?	261
ד' בן־יהודה: וא־ אבא אסר עלינו, ולא הלכנו, לא הלכנו, הם היו... השער היה סגור.	262
א' בר־אדון: = אממ מָה היו היחסים עם, עם אה, בְּכָר, בבית הספר אה, ה־,	263
ד' בן־יהודה: = כל ישראל חברים? אין לי כל מושג.	264
א' בר־אדון: = כל ישראל חברים. זה היה לפני זמנך.	265
ד' בן־יהודה: = זה היה הרבה לפניי. אין לי כל מושג. אני יודעת [מטעימה את המילה] שהיו	266
יחסים מאוד [כנ"ל] חמים עם נסים בְּכָר; מאוד־מאוד חמים. אבל אינני זוכרת	267
שום דבר מהזמן; מבית הספר או משהו.	268
א' בר־אדון: = אם כן, אם כן, מ־ תקופת מלחמת השפות, את זוכרת?	269
ד' בן־יהודה: = זה אני זוכרת. כן.	270
א' בר־אדון: = האם היו מדברים בבית על הדבר הזה? מה,	271
ד' בן־יהודה: = כן, תמיד דיברנו [לא נשמע] <שפה>.	272
א' בר־אדון: = לי היה, לי היה רושם שא־ אבא, היה,	273
ד' בן־יהודה: = היה הראש. הוא, הוא ניהל את כל העניינים מהבית, מהגוזזוטר, ל־ אה, מול	274
בית הספר ה־, בית היתומות, בְּרָחוּב, הוא דיבר, זה אני זוכרת.	275
א' בר־אדון: מה זאת אומרת ברחוב? הוא הכיר קהילות?	276
ד' בן־יהודה: = לא! לא, לא. מהגוזזוטר, מהגזרה, כאשר באו כל האנשים להתנגד <אתה	277
יודע>, והתנגדו ל־ בית הספר היתומות, והרימו דגלים "עברי, דבר עברית", וכל	278
הדברים האלה, אני זוכרת שאבא יצא אל הגזרה, כן? ודיבר אל האנשים.	279
א' בר־אדון: = בזמנך היה לאבא עוד קשר עם המושבות או שהוא היה יושב בעיקר בבית?	280
ד' בן־יהודה: בעיקר בבית. כן. <היה לו>, לא היה לו זמן לגמ־י. כי הוא, אמרו לו שהוא לא	281
יחיה הרבה זמן, ופל שעה הייתה חשובה, הוא כבר לא, לא, הוא לא קיבל שום,	282
הוא לא, הסכים, להיות שייך לשום מפלגה, לו הוא היה שייך למפלגת העבודה,	283
היה היום אליעזר בן יהודה... [ב"א צוחק] אבל הוא לא היה שייך לשום מפלגה.	284
הוא, לא התערב בשום דבר כזה, ו־ לא היה לו זמן, ממש לא היה לו זמן להתערב	285
בדברים האלה; לא קיבל שום, הזמנה לשום מפלגה, לשום הרצאה, א־לא	286
הרצאות על השפה העברית בְּוועד ה־ אה, <איך קוראים>? [מהרהרת ומדברת	287
בלחש] ועד הלשון, כן. ועד הלשון. זה באקדמיה, זה היה אז ועד הלשון.	288

{ב"א: =ועד הלשון}. אתה מכיר את התמונה? [כמה שניות שקט]. אבל אני	289
חושבת שאנחנו צריכים לסיים.	290
א' בר־אדון: =אנחנו גמרנו.	291
ד' בן־יהודה: =שאוכל לעזור לבעלי.	292
א' בר־אדון: גמרנו, גמרנו.	293
[מ' 52: 27: 00 עד 28: 20: 00 אינם מדברים. נראה שמעלעלים באלבום תמונות]	294
אני, אני מכיר את התמונה.	295
ד' בן־יהודה: =כן. של ועד הלשון. כן, זהו.	296
א' בר־אדון: =של ועד הלשון. אני מכיר אותה.	297
ד' בן־יהודה: =כן, כן. אינני רואה [רי"ש לא גרונית] אותה פה, אָה, זהו בספר, זה בספר, אָה	298
זהו <<איטלקית>>, זה מעניין, זה באיטלקית. זה באיטלקית. זה פה היא	299
צריכה להיות. כנראה לא הכניסו את זה. כל התמונות האלו אתה מכיר? [לא	300
נשמע] <דברים יוצאים מהכלל, בתמונות האלה>, [שניהם מדברים. לא	301
נשמעים] זה הילד הראשון, <ופה יש תמונות>, [לא נשמעים] וזה, [לא נשמע]	302
יונס.	303
א' בר־אדון: =הסבא?	304
ד' בן־יהודה: =כן, וזאת סבתי. הינה, אלה הם האנשים שאני זוכרת. אני זוכרת פרופסור	305
קלאוזנר, כמובן טוב מאוד, סילמן, הוא היה גם כן מורה, דרך אגב, הוא היה	306
מורה. זה אברהם צבי, מה היה פה?	307
א' בר־אדון: זה ילין.	308
ד' בן־יהודה: זה ילין.	309
א' בר־אדון: וזה ליפשיץ.	310
ד' בן־יהודה: וזה זוטא, זוטא גם כן אני זוכרת.	311
א' בר־אדון: את זוכרת את זוטא?	312
ד' בן־יהודה: כן, אני זוכרת את זוטא.	313
א' בר־אדון: זוטא הוא איש [לא נשמע] הוא היה איש קיצוני מאוד.	314
ד' בן־יהודה: זה אינני זוכרת, אבל אני זוכרת, אני זוכרת שהוא היה. כן, הוא היה, נדמה לי,	315
קיצוני מאוד. כן.	316
א' בר־אדון: יופי. תודה רבה לך,	317
ד' בן־יהודה: =בכבוד רב, אני מצטערת.	318
א' בר־אדון: =נהניתי מאוד. לא, לא, זה בסדר גמור, נהניתי מאוד.	319
ד' בן־יהודה: =שלא יכולתי לתת יותר,	320
א' בר־אדון: =הגידי לי רק פרט קטן אחד. האם יש אצלך איזה מכתבים של אה, אבא אלייך	321
או...?	322
ד' בן־יהודה: =לא, לא אלינו. לא אל הילדים כלל.	323
א' בר־אדון: אל אימא?	324
ד' בן־יהודה: בלי סוף, כן. אבל לא המקוריים. המקוריים, נמצאים, ב' סוכנות, במכללה,	325

בסוכנות, בכל מיני מקומות. אצלי בבית אין מקורי, חוץ ממכתבו מ־ בית	[00: 30]	326
הסוהר.		327
א' בר־אדון: אהה. זה המכתב היחיד ש־		328
ד' בן־יהודה: = היחיד שיש לי במקור.		329
א' בר־אדון: זה מעניין. אה, יש העתק מהמכתב הזה? אני, מכיר את המכתבים מ־ מהארכיון		330
הציוני,		331
ד' בן־יהודה: = כן, יש [לא ברור] <העתק, כן>. <ב"יד בן יהודה", "יד בן יהודה". ב־		332
א' בר־אדון: = באקדמיה?		333
ד' בן־יהודה: = באקדמיה, כן.		334
א' בר־אדון: = שם יש העתק אה, מהמכתב הזה.		335
ד' בן־יהודה: = נכון. כן. נכון.		336
א' בר־אדון: = אהה. טוב, אז ודאי אפשר לקבל מהם, אה, העתק.		337
ד' בן־יהודה: = אני בטוחה.		338
א' בר־אדון: טוב, אז אה, אין צורך להטריח אותך, לקבל ממך העתק.		339
ד' בן־יהודה: = לא, זה קשה לי לתת אותו מפני שאני, עכשיו, צריכה,		340
א' בר־אדון: לא, אבל אפשר לקבל העתק מהם.		341
ד' בן־יהודה: = מהם, אני בטוחה, כן, אני בטוחה. כן, זה דבר...		342
א' בר־אדון: זה דבר פומבי.		343
ד' בן־יהודה: = דבר פומבי, דבר... לאומי,		344
א' בר־אדון: = עוד פעם, גברת ויטמן.		345
ד' בן־יהודה: דולה.		346
א' בר־אדון: דולה, תודה רבה לך, נהניתי מאוד, ו־ שלום לך, ברכות ל־ אריכות ימים,		347
ד' בן־יהודה: = חן, חן.		348
א' בר־אדון: = ועבודה פורייה, ו־ תודה למר ויטמן, [דולה צוחקת] מצטער [ב"י: = מקסי!] על		349
ההפרעה, שלום.		350
מ' ויטמן: = <שמעתי ככה בחצי אוזן> [שלושתם צוחקים]		351
א' בר־אדון: = אני, מקווה שמצאת ש־		352
ד' בן־יהודה: = אתה, מפרסם את זה באיזה [נשמע: באיזן] מקום?		353
א' בר־אדון: = לא, לא, לא. אני... אין, אין לי כרגע, שום מחשבות בעניין זה, אני, נפגשתי עם		354
אה, רוב בני דורך, חלקם הגדול קשישים ממך, אה, חלקם בני גילך וצעירים		355
ממך.		356
ד' בן־יהודה: = צעירים ממני, כן, נכון, נכון.		357
א' בר־אדון: = אני רוצה שתהיי את בין הצעירים [לא נשמע] אם אָס־		358
ד' בן־יהודה: = [צוחקת] אני לא כל כך צעירה, לא. אולי, אולי נ־ אולי נראית צעירה, אבל לא		359
צעירה.		360
א' בר־אדון: = אם אספר לך שנפגשתי עם אנשים לפני עשר או חמש עשרה שנים, שהיו בני		361
מאה כבר, אז,		362

- 363 ד' בן־יהודה : = זה קשה להאמין, כן. זה קשה להאמין.
- 364 א' בר־אדון : = <אז היו בני> בני תשעים וחמש, אז תביני שאת באמת,
- 365 ד' בן־יהודה : = אז אני צעירה מאוד, כן, אני צעירה.
- 366 א' בר־אדון : = צעירה. אפילו אנשים כ' בן גוריון, קשישים ממך בהרבה, מאוד.
- 367 ד' בן־יהודה : = כן, כן, נכון, נכון.
- 368 א' בר־אדון : כך ש' את בחברה, [צוחקת] טובה. ו' אני מנסה ל' לשמוע <דעותיהם> של
- 369 אנשים,
- 370 ד' בן־יהודה : = כן, אבל מה תעשה? הלוא בוודאי אתה רוצה לעשות בזה איזה דבר. להוציא
- 371 ספר? לפרסם?
- 372 א' בר־אדון : = אני, אני מנסה לכתוב על [מטעים את המילה] תולדות החייאת הלשון ה'
- 373 עברית, ואני מנסה ל',
- 374 ד' בן־יהודה : = אבל זה בוודאי נחוץ לך כדי להשמיע.
- 375 א' בר־אדון : = זה חומר, זה חומר עדותי, זה חומר עדותי, [מבטא : עידותי] כמו ששמעתי
- 376 עדויות [כנ"ל] מפי אנשים אה, שונים, אָ נשים כ' בן גוריון, כ',
- 377 ד' בן־יהודה : = ואתה חושב להשמיע את זאת בחוץ לארץ או מה?
- 378 א' בר־אדון : = את הדברים כמות שהם? לא. <אינני מתכוון להשמיע. לא.>
- 379 ד' בן־יהודה : = מממ. לא? לא במכללות, בחוץ לארץ, או מה?
- 380 א' בר־אדון : לא, לא, לא, לא. אני...
- 381 ד' בן־יהודה : = בטקסט, כמו שאמרת?
- 382 א' בר־אדון : [צוחק] יש לי, יש לי, אולי אלף הקלטות, אם אני אצטרך להשמיע להם את
- 383 ההקלטות, אני אוכל להחזיק את הקהל הזה במשך כמה, שנים.
- 384 ד' בן־יהודה : = כן, נכון, אבל, אי אפשר כמובן ל' להקליט הכול. ו' זאת אומרת, אפשר
- 385 להקליט אבל, אי אפשר להשמיע הכול, לא תמיד יש הזדמנויות להשמיע.
- 386 א' בר־אדון : = נכון, כן, כן. אה... אחר כך אני אצרף את כל העדויות האלה, את כל הפרטים
- 387 הפעורים האלה, נצרף אותם לאחדים, וְ וננסה לקבל תמונה, של מה שהתרחש,
- 388 ד' בן־יהודה : = כן. [לא נשמע] <מעניין> [לא נשמע]
- 389 א' בר־אדון : = <במשך ה' תחייה>. ו' זו מין עבודת נמלים, אם מותר לי לומר, כך.
- 390 ד' בן־יהודה : = כן, כן. אני משערת, אני משערת.
- 391 א' בר־אדון : טוב, אני מודה לך, מאוד <מצטער>,
- 392 ד' בן־יהודה : = חן, חן, אני מצטערת שלא אוכל אפילו לכבד אותך, אבל אני צריכה,
- 393 א' בר־אדון : = לא, או, או,
- 394 ד' בן־יהודה : = לא, לא, בוודאי הייתי עושה את זה, אלא אני צריכה לעבוד מעט,
- 395 א' בר־אדון : = <למי יש פנאי לזה!>